

Bernardin Frankapan Modruški, *Oratio pro Croatia – Govor za Hrvatsku – 500. obljetnica*, studiju, prijepis i prijevod prir. Ivan Jurković – Violeta Moretti, Zagreb: Školska knjiga – Sveučilište Jurja Dobrile u Puli – Katedra Čakavskoga sabora Modruše, 2022., 208 str.

Osmanska je ekspanzija na prostor Hrvatskoga Kraljevstva krajem 15. i početkom 16. stoljeća bila povod velikim previranjima i egzistencijalnoj nesigurnosti. Prije točno 500 godina jedan od najistaknutijih pripadnika hrvatskoga plemstva – Bernardin Frankapan – ovjekovječio je patnje hrvatskoga naroda i Kraljevstva u govoru održanom pred njemačkim staležima okupljenima u Nürnbergu. Njegov *Govor za Hrvatsku*, ma koliko kratak bio, sadrži mnoštvo informacija o ondašnjim prilikama koje autori novoga kritičkog izdanja¹ – Ivan Jurković i Violeta Moretti – pažljivo seciraju i predstavljaju čitatelju, pritom na intrigantan način povezujući Bernardinove riječi s općim stanjem Hrvatske i Europe u zoru ranonovovjekovlja i godinama koje su prethodile povijesnom usponu Habsburgovaca na hrvatsko-ugarsko prijestolje.

Djelo bismo mogli podijeliti u četiri cjeline. Prva se cjelina, kao što već i naslov prvoga poglavlja otkriva, bavi *Knezom Bernardinom Frankapanom i njegovim dobom* (str. 14 – 65). Nakon sažeta i kvalitetna pregleda historiografske istraženosti Bernardinova doba autori posebnu pažnju posvećuju analizi slabosti hrvatsko-ugarskog protuosmanskog sustava, kao i vojnoga potencijala hrvatskoga naroda i plemstva u suton srednjovjekovlja. Manjak prirodnih prepreka u vidu velikih rijeka – kao što su Sava i Dunav – te nepovoljan geostrateški položaj Hrvatske, koja je zbog osmanskoga »klina« u Bosni u obrambenom smislu bila odvojena cjelina, činili su hrvatski prostor posebno ranjivim na osmanske osvajačke i pljačkaške upade. Iako su nepristupačan planinski teren i guste šume u jednu ruku pomagali obrani, u drugu su – kao što ističe i sam Frankapan u svome govoru – omogućavali neprijatelju da se skriva te neprimijećeno iznenada napada sela i gradove, nanoseći znatnu materijalnu i psihološku štetu. Slabost obrane, koja na hrvatskom prostoru nije funkcionirala jednako dobro kao na ostatku ugarskoga pograničja, osim iznesenim čimbenicima najviše je dugovala i konstantnom nedostatku novca – karakteristici koja će, kao što nam je poznato, ostati obilježje protuosmanske obrane i tijekom kasnije vladavine Habsburgovaca. Nemogućnost ugarske prijestolnice da financira učinkovitu obranu s jedne je strane slabila Hrvatsku, ali je s druge potaknula i poseban društveni razvoj i jačanje samosvijesti hrvatskoga plemstva. Naime hrvatskom je plemstvu dopuštena samostalna diplomatska aktivnost s ciljem pribavljanja sredstava za obranu. Osim što je ovakva politika s vremenom dovela do za hrvatsku povijest važne odluke o odabiru Ferdinanda Habsburškoga za kralja (zbog njegove pomoći u obrani), ujedno je dovela i do jačanja svijesti o »samobitnosti, samoodređenosti i samostalnosti Kraljevstva« (33) koje tada sve više djeluje neovisno od Ugarske. Urušavanje države pod naletima osmanskih napada tako je otvaralo i nove

¹ Nova je studija izdana povodom 500. obljetnice govora i uz tek manje izmjene u odnosu na ranije (prvo potpuno) kritičko izdanje iz 2010. godine; usp. Bernardin Frankapan Modruški, *Oratio pro Croatia – Govor za Hrvatsku (1522.)*, studiju, prijepis i prijevod prir. Ivan Jurković – Violeta Moretti, Katedra Čakavskoga sabora Modruše, Modruš, 2010.

obzore zahvaljujući plemićima koji su svakodnevno – poput Frankapana – na europskim dvorovima i staleškim zasjedanjima nastupali kao predstavnici samostalnog, »zanemarenog« i »osamljenog« kraljevstva koje vapi za pomoć u borbi za vlastiti opstanak i obranu kršćanske Europe. O tome da je takvo predstavljanje bilo opravdano, govore i sudbine mnogih velikaša koji su izgubili sve ili znatne dijelove svojih posjeda, a na »ostatcima« su se, zbog ratnih zbivanja, svakodnevno borili s depopulacijom. Osmanska je prisutnost tako pretvorila plemićki stalež u *de facto* profesionalne vojnike koji su od mladosti do smrti aktivno ratovali, a za financiranje ove egzistencijalne borbe nisu birali sredstva – molbe i pozive u pomoć, brakove, zamjene dobara, pa čak i nezakonita preuzimanja ili otimanja posjeda itd. Ukratko, nije se prezalo ni pred čim u borbi za opstanak. Iako bi se takva situacija mogla opisati kao »feudalna anarhija«, autori ipak – s pravom – zaključuju kako se prije svega radilo o »domišljanju opstanka« u svijetu u kojem su jedine opcije bile »borba ili smrt«. Ovo je domišljanje u konačnici dovelo do zanimljiva fenomena amalgamacije koji bismo, u konkretnom slučaju, mogli opisati kao »proces spajanja pripadnika društveno iste skupine [plemstva], ali iz različitih dijelova zemalja krune sv. Stjepana, Apenninskog poluotoka i Carstva« (63). Nakon predstavljanja povijesnoga i društvenog okvira u kojem je Bernardin djelovao dolazimo do ključne *Godine 1522. (65 – 75)* u kojoj je ovaj istaknuti pripadnik hrvatskoga plemstva održao svoj poznati *Govor za Hrvatsku*. Bila je to doista godina u kojoj je Kraljevstvu više nego ikada trebala pomoć. Naime godinu dana ranije pod naletom novoga i ambicioznog sultana Sulejmana I. pao je Beograd, tzv. ključ Ugarskoga Kraljevstva. U mjesecima koji su prethodili Bernardinovu odlasku u Nürnberg pali su Skradin i »kruna Hrvatskog Kraljevstva« – grad Knin. U takvim se okolnostima na čelu hrvatskoga poslanstva Bernardin Frankapan uputio u kolovozu na jesensko zasjedanje Njemačkoga državnog sabora u udaljenom Nürnbergu. Pošto je dogovorio planove s papinskim i ugarskim poslanstvom, 19. je studenoga pred poslanicima održao prvi i najopsežniji od triju govora.

Analiza govora (75 – 112) druga je tematska cjelina kojom se autori bave, a započinje pregledom historiografskoga interesa za govor, kao i pažljivim lociranjem preživjelih originala. Otisnuti *Govor* sadrži svega osam stranica, a sastoji se od pet cjelina, odnosno četiri teksta – na početku se nalazi poslanica papi Hadrijanu VI., nakon čega slijede tri Frankapanova govora koja je održao u studenom i prosincu u Nürnbergu te konačno popis uglednijih svjedoka koji su nazočili njegovim govorima.² Zanimljivo je da su sam tekst i naslovna stranica praktički nedekorirani, što autori – opravdano i argumentirano – povezuju s pretpostavkom da je Frankapan nauštrb atraktivna izgleda povećao nakladu u želji da njegova poruka o patnjama Hrvatskoga Kraljevstva dospije do što većega broja ljudi. Sam je sadržaj teksta detaljno analiziran povlačenjem paralela između tzv. općih mjesta (*loci communes* ili *topoi*), koja su tipična za sva djela protuturske tematike i konkretnih Bernardinovih primjera koje je on – kao ratnik i posjednik na kršćanskom pograničju – vrlo dobro mogao prenijeti iz prve ruke. *Govor za Hrvatsku* tako daje sliku Turaka kao

² Riječ je zapravo o odabranim visokopozicioniranim knezovima Carstva kojima je Bernardin darovao *Govor*, a čija su imena u otisnutom izdanju poslužila ne samo kao popis vjerodostojnih svjedoka Bernardinovih nastupa pred Saborom nego i onih koji potvrđuju istinitost sadržaja *Govora*.

osvajača, neprijatelja, zvijeri i barbara (itd.) koji su surovi, nemilosrdni, okrutni, divlji i bezbožni (itd.), a i sam je Bernardin sve navedeno osjetio na vlastitoj koži jer mu je »preko 100 tvrđava, kaštela i gradova, [turski neprijatelj] što razorio, što oduzeo i već su svi opustjeli« (100). Opisujući patnje Hrvatske, koja već generacijama stoji kao »štit i vrata kršćanstva«, pažljivim odabirom riječi Bernardin se dokazao kao vrstan govornik koji je znao kako »dokazati [svoje tvrdnje]« te se »dopasti i ganuti« svoje slušatelje, odnosno čitatelje (103). No njegove riječi nisu trebale samo ganuti nego je opisujući turske zločine i propadanje vlastitoga naroda odaslao i jasno upozorenje njemačkim staležima – ono što na račun cijeloga kršćanstva danas trpi Hrvatska, sutra može dočekati i njihove zemlje, naročito Kranjsku, Korušku, Istru, Furlaniju i Italiju. Jer ne dođe li Hrvatskoj njihova pomoć, izgledna su samo dva ishoda: »ili će se čitava Hrvatska podložiti Turcima ili mora napustiti svoja selišta i proseći se razbježati po kršćanskim gradovima« (109).

Apsolvirajući povijesni i vremenski kontekst te analizu samoga izvora, dolazimo do treće cjeline, koju čine latinski transkript (113 – 120) i faksimil (131 – 138) te hrvatski prijevod (121 – 129) teksta *Govor za Hrvatsku*. Nakon kraćega zaključka o govoru (139 – 140) slijedi četvrta i posljednja cjelina koja se sastoji od niza priloga (141 – 161), opsežne znanstvene bibliografije i kazala. Svakako vrijedi pohvaliti cjelokupnu vizualnu izvedbu edicije, kao i detaljan znanstveni aparat koji će bez sumnje biti od velike pomoći budućim istraživačima. Konačno, posebno bih pohvalio i raznovrsnost priloga koji upotpunjuju sliku Bernardina Frankapana i njegova vremena. Riječ je o lokacijama i potencijalnim lokacijama sačuvanih primjeraka Govora (uz kartografski prilog), zatim detaljnim obiteljskim stablima i grafičkim prikazima Frankapana te kraćem tekstu (160 – 161) o zbivanjima u Svetom Rimskom Carstvu 1522. godine, koji čitatelju pruža dodatan povijesni kontekst trenutka u kojem je Bernardinov govor izrečen.

Iako *Oratio pro Croatia* nije polučio željeni učinak te su Frankapanovi vapaji za pomoć na kraju bili uzaludni, ovaj govor ipak s pravom zauzima posebno mjesto u hrvatskoj povijesti. Na prvu tek još jedan u nizu protuturskih govora pred europskim vladarima i staležima, pažljivom raščlambom dobiva potpuno nove obzore i dimenzije te postaje prvoklasan izvor koji govori o jednom od najdinamičnijih razdoblja naše povijesti – razdoblja u kojem se Hrvatska sama morala pobrinuti za svoj opstanak i u kojemu je samosvijest hrvatskoga plemstva dosegla vrhunac. Frankapanove riječi – odjekujući antičke Horacijeve misli – također svjedoče o njegovoj učenosti i diplomatskoj vještini, prenoseći sve do danas važnu poruku: »I o tvojoj se kući radi kad gori susjedov zid.« (124)

Filip Šimunjak